

'ale's-şalât ve mes'eleli imâmeyn fi mescid. Nûrî Muammer, Muḥammed b. Vaḍḍâh mü'essisü medreseti'l-ḥadîş bi'l-Endelüs ma'a Bakî b. Maḥled adlı çalışmasında İbn Vaddâh'ın biyografisini incelemiş, rivayet ettiği hadisleri derlemiş, hocalarının ve talebelerinin geniş bir listesini vermiştir (Rabat 1403/1983).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Vaddâh, *Kitâb al-Bida'* (Tratado Contra Las Innovaciones) (nşr. M.ª Isabel Fierro), Madrid 1988, neşredin giriş, s. 11-57; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Aḥbârü'l-fukâhâ' ve'l-muḥaddîşin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 122-132; İbnü'l-Faradî, *Târîḫü 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1404/1984, II, 650-653; İbn Abdülber, *Câmî'ü beyânî'l-'ilm* (Ebû'l-Eşbâz ez-Züheyfî), Demmâm 1414/1994, II, 1114-1115; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, s. 18, 46, 51, 57, 59, 72, 75, 99, 223, 264, 265; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî), Rabat 1403/1983, IV, 435-440; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 133-134; İbn Manzûr, *Muḥtaşaru Târîḫi Dimaşq*, XXIII, 296-297; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ'*, XIII, 445-446; a.mlf., *Tezkiretül'l-ḥuffâz*, II, 646-648; a.mlf., *Târîḫü'l-İslâm: sene 281-290*, s. 294-296; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 59; Safedî, *el-Vâfi*, V, 174; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, II, 179-181; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 275; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 416-417; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 76; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 133; Sezgin, *GAS*, I, 474-475; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseysin, *Mezâhirü'n-nehdati'l-ḥadîşiyeye fi 'ahdi Ya'kübi'l-Mansûri'l-Muvaḥḥidî*, Tıtvân 1403/1983, I, 231-233; W. Werkmeister, *Quellenuntersuchungen zum Kitâb al-'İqd al-farid des Andalusiens Ibn 'Abd-rabbih*, Berlin 1983, s. 263-266; Nûrî Muammer, *Muḥammed b. Vaḍḍâh el-Kurtubî: mü'essisü medreseti'l-ḥadîş bi'l-Endelüs ma'a Bakî b. Maḥled*, Rabat 1403/1983; Saïd b. Nâsir el-Gâmidî, *Ḥaḳîkatü'l-bid'a ve aḥkâmühâ*, Riyad 1414/1994, I, 206-209.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBN VÂFİD

(ابن وافي)

Ebû'l-Mutarriif Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdilkebir b. Yahya b. Vâfid el-Lahmî (ö. 467/1075)

Endülüslü hekim ve eczacı.

Zilhicce 398'de (Ağustos 1008) doğdu; Tuleytula'nın (Toledo) köklü ailelerinden birine mensuptur. Batı literatüründe adı Abenguefit, Albenguefit, Abennufit, Abel Nufit ve Abencenif olarak geçer. Geleneğe göre önce dinî ilimler okudu; özellikle fıkıh alanında belli bir seviyeye ulaştıktan sonra Kurtuba'ya (Cordoba) giderek hekim Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin derslerini devam etti (İbnü'l-Ebbâr, II, 551). Tıp-

ta daha çok Galen'in (Câlnûs), eczacılıkta ise Diskorides'in eserleri üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır (Sâid el-Endelüsî, s. 83-84). Felsefeye de yakın ilgi duyan İbn Vâfid'in bu konudaki çalışmaları günümüze gelmediğinden Aristo ve diğer filozofların doktrinleri hakkındaki düşüncelerini öğrenmek mümkün değildir. Ancak Latin Ortaçağ'ında "Abenguefit philosoph" diye anılmasına bakarak bu alanda önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan kaynaklarda İbn Vâfid'in zamanımıza ulaşmamış *el-Mecmû' fi'l-filâha* adlı tarım bitkilerine dair zengin muhtevalı eserinden övgüyle bahsedilmesi botanik alanında da başarılı olduğunu göstermekte ve Zehrâvî'nin yanından Tuleytula'ya dönüşünde Emîr Me'mûn b. Zün-nûn'un onu sarayının bahçesindeki süs bitkilerini düzenlemek üzere görevlendirmesi de bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca kaynakların ondan vezir diye söz etmesine bakılırsa bu görevin bahçe mimarlığının ötesinde önemli bazı devlet hizmetlerini de kapsadığı ileri sürülebilir. İbn Vâfid'in, besinlerle tedavisi mümkün olan hastalara ilaç verilmemesi ve eğer gerekiyorsa birleşik ilaçlar yerine basitleriyle yetinilmesi, zorunlu durumlarda ise ancak terkinde az madde bulunan birleşik ilaçların tercih edilmesi şeklindeki tavsiyesi tıp tarihçilerinin dikkat çektiği önemli bir tedavi yöntemidir (İbn Ebû Usaybia, s. 496). İbn Vâfid 10 Ramazan 467'de (29 Nisan 1075) Tuleytula'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Edviyeti'l-müfredede*. Müellifin yirmi yılda yazdığı bu kitap, Diskorides ile Galen'in basit ilaçlarla ilgili eserlerinin bir sentezi mahiyetindedir. İlaçlar, vücutta meydana getirdikleri sıcaklık, soğukluk, yaşlık ve kuruluk gibi özellikleri dikkate alınarak eser dört bölüm (derece) şeklinde düzenlenmiş ve her bölüm kendi içinde dört kısma ayrılarak tanıtılmıştır. Emîr Ebû'l-Hasan Ali b. Mücâhid'e ithaf edilen eser Ortaçağ'da Katalanca, Latince ve İbrânice'ye çevrilmiş, XIII. yüzyıla ait olan Katalanca çeviri L. Faraudo de Saint Germain tarafından yayımlanmıştır (Barcelona 1945). Millás Vallicrosa'ya göre Latince ve İbrânice çevirilerine ait neşirler eksiksiz durumdaki Katalanca tercümeden yapılmış özet mahiyetindedir (*el-Mü'erriḫü'l-'Arabî*, s. 176). Kitap Luisa Fernanda Aguirre de Cárcer tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır. I. cilt eserin geniş bir tanıtımı ile İspanyolca çevirisinden, II. cilt Arapça metinden oluşmaktadır (bk. bibl.). 2. *Kitâbü'l-Visâd fi'l-ḫib*. İnsan vücudunda baştan ayağa kadar her

organda ortaya çıkabilecek hastalıklara karşı kullanılan ilaçların terkip, tarif ve faydalarını konu almaktadır. Eserin bilinen tek nüshası Escorial Library'de (nr. 833) kayıtlı olup Londra'da Wellcome Historical Medical Library'deki (Or. 185) nüsha bunun özeti mahiyetindedir. Eser, Camilo Alvarez de Morales tarafından 1976 yılında Granada Üniversitesi'nde doktora tezi olarak neşre hazırlanmış ve İspanyolca'ya tercüme edilmiştir. Tezin Arapça metin dışındaki bölümleri yayımlanmıştır (*El Libro de la almohada de Ibn Wâfid de Toledo*, Toledo 1980). İbn Vâfid'in ayrıca *el-Mecmû' fi'l-filâha*, *Mücerrebât fi'l-ḫib*, *Kitâbü Tedkiki'n-naẓar fi 'ileli ḥasseti'l-başar*, *Kitâbü'l-Muḡiş* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir. İbn Vâfid banyo ile tedaviye dair bir risâle de yazmış olup Latince tercümesi mevcuttur (*De balneis sermo*, Venice 1553).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Vâfid, *Kitâbü'l-Edviyeti'l-müfredede* (nşr. L. F. Aguirre de Cárcer), I-II, Madrid 1995; Sâid el-Endelüsî, *Ṭabakâtü'l-ümem* (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912, s. 83-84; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 225-226; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ*, Kahire 1966, II, 551; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 496; Brockelmann, *GAL*, I, 638; *Suppl.*, I, 887; Sarton, *Introduction*, s. 728; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 443-444; Abdülmeccid Na'na', *el-İslâm fi Tuleytula*, Beyrut, ts. (Dârü'n-nehdati'l-Arabîyye), s. 255-257; J. Vernet, "İbn Vâfid", *DSB*, XIV, 112-113; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 326; "Kitâbü'l-Visâd li'bn Vâfid, mülaḫḫaş li-risâleti düktürâh" (trc. Hikmet Ali Üveysi), *el-Mü'erriḫü'l-'Arabî*, XIII, Bağdat 1980, s. 171-188; Camilo Alvarez de Morales, "Nuevos datos Sobre al-Kitâb al-Wisâd. El Manuscrito or. 185 de la Wellcome Historical Medical Library", *Miscelanea de Estudios Arabes y Hebraicos*, XXIX-XXX, Granada 1980-81, s. 53-60; J. F. P. Hopkins, "İbn Vâfid", *EP* (İng.), III, 962-963; Zerâ Yemîni Kaşî, "İbn Vâfid", *DMB*, V, 45-46.

MAHMUT KAYA

İBN VAHŞİYYE

(ابن وحشية)

Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Kays b. el-Muhtâr el-Keldânî (Kesdânî)

X. yüzyılda yaşadığı kabul edilen mütercim, astrolog ve simyacı.

Hayatı ve eserleri üzerinde hayli tartışma bulunmakta, hatta yaşayıp yaşamadığı kesin olarak bilinmemektedir. İbnü'n-Nedîm'e göre gerçek bir şahsiyet olup X. yüzyılda Bağdat'ta yaşamıştır. Keldânî soyundan geldiği için çok iyi bildiği ve İbnü'n-Nedîm'in yanlışlıkla Nabatîce dediği Süryânice'den Arapça'ya tercü-